ԵՐԱՍՏԱ

Տարեգրական Լուրեր

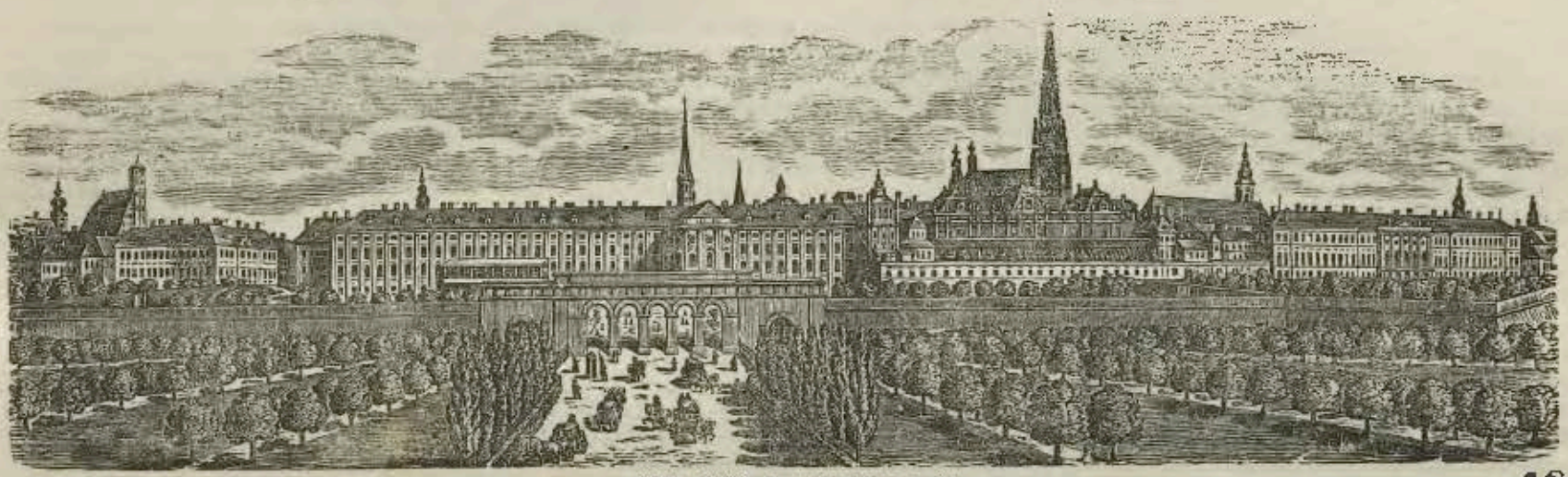

թիւ 47 — 20 (8) ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ — 1849

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Կայսրը Գերմանիայի կենդրոնական կառավարութիւնն մոռդ կը խառնէ։ — Մանառատոն, Բեշլիի մէջ հրամանն մը։ — Դալիցիոյ Մասնայպդ։

ՊԵՐԼԻՆ. Լուդ. Նապոլէոնին եւ Ընդդիմադիր գիւղացոցին մէջի մոնարքութիւնը։ Օրենդիր մոռդիրին մէջ խուսաւանները։ Բրանտանդ սոնարանին պարզեւաբաշխութիւնը։ Մարտիրոսի վերջալոյսը։ Խորհրդարանական մը։

ԱՆԳԼԻԱ. Լորդ Հրդանդայի բարդութիւնը կ'ուրանայ։ Մասնաւորապէս անդնելու Հունդ ինարհակարութիւն։ Ամարիայի գեղարդը։ Հանրային ոսխոյ ակրիւանոց։ Պրոմնկլի։ Սիկիլիայի փոխարարութիւնները։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Զանազան տեղեկութիւններ Աւստրիայի եւ Պրուսի մէջ հարաւաւաւած դարձեալ մէջ կը մնանեն։

ՅԱԼԻԱՆԻԱ. Խորհրդարանը։

ՊՈՍՈՒԱՆԻԱ. Աւստրիայի հեռ դաշինք։ Գերմանիան։

ՀՈՒՍԱՍԻՆ ՏԵՂԻՈՒԹԻՒՆ. Ս. Քահանայապետին Հռոմ դառնալուն վայ յայտ։ Պարլամենտը։ Մասնայպդ։

Ս. ՊԱՐԹԵԼԻՄԻ ՀԱՅԱՐԱՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ. Հռոմի հեռ նրկրագործութիւն։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ. Դրագրի մէջ հիւպատասարան կը դրուի։ Օսմանայի մամուտարանութիւնը։

ՅՈՒՆԱՍ. Խորհրդարանը։ Քրագուհին Նորվեգիոյն պարգեւ. կռա տայ։

ԲԵՆԳԱԼԻ. Վարագի տարոյդութիւն։

ՅՈՒՆԱՍԱՆ ԱՂՅԱՒ. Խիստ պատիժներ։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Պոսնիայի, Բուլկարիայի, Սերբիայի եւ Ասորիքի լուրեր։

ՊԵՐՍԻԱՍՏԱՆ. Քանի մը դատաւորներ կը հնդապանդին։

ԱՄԵՐԻԿԱ. Հայերի կայսեր լրած կարդադրութիւնները։

ՕՏՍՄԱՆԱՅԻ ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. Բաւրիրի փոյ հոյ եմ պատրաստ մը ու հայերէն հին բառեր։

ԲՈՒԴԱՊԵՏԱՆ. Եղէկարական հեռագիրը կատարելագործելու նոր դիտ։

ԵՌՈՒՆ ԼԻՒՐԵՐ. Արդիական սէր։ Դարարեայ արձանները քարեակ։ Բաց ծանրն վայ նամի մը պարկը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 19

ԿԱՅՍՐԸ կարդաց Քիւրէրէ սենատին, դարարան Շէօնհաս ստորագրեալ անդրանիկի գերմանական կառավարութիւնն անդամ անուանեց։

ՄԱՆԱՏՈՏԱՆ։ Բեշլիի զինուորական մեծերան կայցնեկ աս օրերս նոր հրաման մը տրուեցաւ. որ ամէն խառնութիւն իր խանդիին վրայի մնաճառերէն լեզուաւ ծանուցման տախտակին մէջ նաեւ գերմաներէն ալ դնէ։ Ա. հրամանը Մառճառներուն շատ անհաճոյ եղաւ, եւ լրագիրները մեզ Բեշլի ու մեզ ոչ ինենա առանկ կարգադրութիւն վայ շատ կը զարմանին, ու բնական, անիրաւ, անկարելի կը կանչեն. մինչ հոս Լայդէն գրածը կը հարցնենք, որն որ գրեթէ ամենուն լուածը կը պարտադրէ։

«Բեշլիի մէջ հրաման մը եղաւ որ խառնութիւնն մնաճառերէն լեզուաւ ծանուցման տախտակին վրայ գերմաներէն ալ գրուի։ Ասոր վրայ խառնութիւնները ժիր կը ջանան որ հրամանը ամբողջ կամ կէս կատարեն, ամենք ալ ասկէ փախուստ տալու հնարք մը կը մտածեն։ Մէկ քանին իրենց ծանուցման տախտակները կամ այնպէսներուն վրայ ատին, ոմանք ալ ամէն իսօքերը անունց վրայէն ուրիշ կու տան եւ միայն իրենց անունը թող կու տան, որն որ միայն մէկ լեզուի չիմացուցիր։ Իսկ ոմանք ամենայն խաշոր մասերէն գրեթան քամի՝ պղտիկ ու լարակ գերմաներէն գրեր գրեցին։ Ազգային կիրքը գադրեցնել ուզուած ատեն՝ նորէն բորբոքելու ատրուեցաւ։ Կրակ դարձած ածուխները՝ որոնք ապատ օդի մէջ բերուելով՝ շատով մը կը մարէին, մինչ ծածկուեցան, որ կարող ըլլան միշտ վառուած մնալ։ Բեշլիի կառավարութիւնը չափէ դուրս հայրենասէրներուն դաշնակից եղաւ, եւ խառնութիւնները դարձեալ ոգին այնչափ գրգռեց որ նաեւ անոտարքեր ըլլալնին ալ Մառճառներուն կարգը մտան։ Ա. հրամանը, ամէն խառնիի տէրերուն վրայ գրեթէ պարտադրուեցաւ. իրենք դիրենք այնպէս եւ անդուն հայրենասէր ցուցընելու՝ որ նոյն խսկ փաղցնելու վրայ իրենց խոհեմութիւնն ու խնամատարութիւնը ամենուն ոյ ճանչնալ տան, եւ դիւրին ու անվնաս եղանակաւ մը իրենց կարծիքը կատարելու ուզեցին։ Ա. հրամանը ամենուն իրաւունքով մը չիկրնար արդարանալ, քանզի հայերագիտակ եւս աւելի չիկրնար խոհեմութեան ջատագովուիլ։ Ա. ազատարի կարգադրութիւնը բաղաքային պաշտօնատարէ մը եղած բլլար նէ, ոնոր վրայ խիստ պատասխան մը կ'ընէինք։ Բայց ան քաջ գործարանները՝ որոնք իրենց դիրքը ու արիութիւնը պատերազմի դաշտին վրայ տրուելիք դաշտին վրայ տրուելիք կործանմանէ ազատեցին, նոյն չափը չենք կրնար գործածել, ինչ որ քաղաքական պաշտօնատարներուն կը գործածենք։ Ասոնք ստրկած են հնազանդիլ ու հրամայել։ Օրինաւոր մը՝ որ աս իր վիճակին պարտաւորութիւնը ազնիւ գործադրել գիտէ, կատարեալ է. բայց քաղաքացին այնպէս չէ։ Անիկա կ'ուզէ միայն ըստ օրինաց հրամայել կամ հրամայուիլ։ Կուրակերպ հնազանդութիւնն անոր գործը չէ։ Բաղաքացին անանկ իրաւունքներ ունի, զորոնք պարտական է ճանչնալ եւ պահելու ջանալ. եւ աս իրաւունքը պաշտպանելով՝ տերութեան շատ օգտակար կ'ընէ, ինչպէս որ զինուորն ալ անոր օգնական կը գործէ՝ երկրին սահմանները պահպանելով։

Ան քաղաքներուն ու երկիրներուն մէջ, ուր որ պաշտօնեան վիճակը կը տիրէ, միայն ան կարգադրութիւնները զինուորական հրամանատարներուն յանձնելու են, որոնք հրատարակեան ապահովութեան համար անհրաժեշտ հարկաւոր են, բայց ուրիշ բան ամենուն յանձնելու չէ։ Մեծ ցաւ կը զգանք, երբ որ կը տեսնենք որ տեղւոյն գործերուն զինուորական գործադրութիւնը՝ քանի՝ զարմանք այնպէս ազէկ ու յաջողութեամբ գլուխ հանելու կարողութիւն տուին, ուրիշ բաներ ալ կը յանձնուին, որոնց մէջ պատերազմի դաշտերուն վրայ իրենց ստացած փառքը նահանջելու, վտանգի մէջ կ'իյնան։»

ԿՈՒՅԹՈՒ։ Լեմբերգ, սեպտեմբերի 9։ Արիւնի հոկտեմբերին վերջը մեղմացաւը 469 ոգի դարձած էր, որ 14,740 հիւանդացողներէն, 6155 հոգի մեռան։ 290 տեղ դեռ հիւանդութիւնը կը տիրէ։ Մայիս ամսէն մինչեւ հիմա 759 տեղաց մէջ 30,171 հոգի մեղաւոր է բռնուեցան, որոնցմէ 13,309ը մեռան։ Հիմա աս հիւանդութեան դիպի եղանակը նուազելը յայտնի նշան մին է որ քիչ ժամանակէն բոլորովին ամէն տեղերէն պիտի դադրի։

ԳԵՂԵՑԻԿ

ՓԱՐԻԶ, Նոյեմբերի 12։ Բարեբախտութեամբ՝ պաշտօնէից փոփոխութեան պատճառաւ. վախցուած խռովութիւններն ամենեին մեզի ալ մինչեւ հիմա չպատահեցաւ, խաղաղութիւնը ամէն տեղ հաստատուն մնաց։ Ամենայն փոփոխութիւնէ ետքը՝ Լայոնայմանդի Ընդդիմադիր դեղապանը Լուդ. Նապոլէոնին աւելի եւս ընտանութիւն մը կը ցուցընէ։ Խնդրելը եղած օրը Լորա Նապոլեանի Նաբալէոնին քովը այնպէս կը վարուի, իբրեւ թէ սաստը մէջ է։ Եկած հիւրերը կ'ելլեն անձամբ կ'ընդունի ու Նապոլէոնին կը ներկայացնէ։ Ոմանք աս նշաններէն կը մեկնաբերեն որ Լորա Նապոլեանի պաշտօնէից փոփոխութիւնը մեծապէս մեղմանակից եղած բլլայ ու աս գործը իբրեւ իր տուած խորհուրդներուն կատարումն ու յաջողութեանակը տեսէ։

— Գրեթէ իր ժողովքին Նոյեմբերի 5ին նստին մէջ՝ Լիոնի ազգային պահպանի գործոյ վրայ խոսուեցաւ։ Ինչպէս յայտնի է մեզի քանի ամիս յառաջ Լիոնի մէջ պատահած խռովութիւններուն պատճառաւ նոյն քաղաքին ազգային պահպանի գործը լուծուած էր. առջի պաշտօնեաները սրբենագիր ժողովքին առաջարկած էին որ քիչ մը ժամանակ ալ նոյն ազգային պահպանի գործը Դուքէն չհատուցուի։ Բայց երբ որ նոյն սրբենագիր վրայ հիմա խոսուելու եղաւ, Պ. Շանեն նոյն առաջարկութեան դէմ խոսեցաւ, եւ իր ընթացքը ցուցուց որ ինչպէս նեղրին գործոյ նոր պաշտօնեան նոյն առաջարկութիւնը եւ չառնելը, ոչ միայն պահերկրին պատգամաւորներուն մէջ բաներուն նոյնով՝ հիմնական պաշտօնեաները պէտք է որ առաջիներէն տարբեր ընթացք բռնեն։ Դուքերէին վախնալը՝ միայն ան չիկրնար ըլլալ որ, ըստ, հին պաշտօնեաներուն տեղ միմեանց հիմա բոլոր Պարիզի անձնական եղող մարդիկ գնէ։ Հին պաշտօնեաները անոր հանար վայ չգուցուցան, որ նորերին ալ բան ամենայնի անոնց ընթացքը բռնեն։ Ասոր վրայ Փերիէ. Պատոյ նեղրին գործոց պաշտօնեան բնին եղաւ։ Հարկ չիկայ որ, ըստ, նոր պաշտօնեաները միշտ տարբերութեան հակառակ ճանչոյ բռնեն։ Ես երբոյ պաշտօնէից գործերուն մէջ շատ հեռուներու բաներ կը գտնեմ։ Այդ կարծեմ՝ որ հաստատակամութեան պահերկրին պատգամաւորներ թիզիին հաւատարիմ կը մնամ, թէ որ աթուռներուն պաշտպանելու համար՝ Լիոնի ազգային պահպանի գործոյ դէմ հիմա նորէն չհաստատուիլը կը թեղրեմ՝ եւ ոչ էն Լիոնի ապատեսանելուն մէջ շատ պատասխանատու անձինքներ ալ նոյնը կը պահանջեն։ Ամէն եռանդ պաշտօնեան յայտնեց որ հիմնական ժամանակ՝ ամէն կողմանէ բացուած գանգատ գրութիւնները (կողմնակցութիւններուն) պատճառաւ՝ շատ վտանգաւոր է։ (Ընդդիմադիր պրոտեստ։) Կարծեմ թէ աս ժողովքին մէջ ազգին ընտրած (Լուդ. Նապոլէոնին) իշխանութեան գրոշէն ուրիշ գրոշ չիպ։ Ան խոսքին վրայ ձախակողմէն սաստիկ ոտանաւորութեան նշաններ կը ցուցընեն, որուն պաշտպանեան պատասխան կու տայ, բայց ամենեւին հա-

տարեկան գրեթե բաղդ չեղած եր։ Զանազան ազգաց մեկը կը պատայ։ Կոլոնիական գրոշը՝ Լոնդրայի մեկը՝ Հասարակաց-Լիսեան գրոշը՝ Լոնդրայի։ Ասոնց-Ինչ ըլլա գրեթե պիտի գրայ։ Պաշտոնական խոսքը կը ընդունցնէ որոշակի խնդրելով որ առաջարկութիւնն ընդունուի։ Պ. Մամիէօ (աբ բա Ջրում՝) ջանաց ցուցընել որ առ առաջարկութիւնը ինչպէս նաեւ պաշտոնէից բռնելու ճամբուն վրայ առած յոյսերը՝ գահերէցին պատգամաւորութիւնը՝ գահերէցին պատգամաւորութիւն հակառակ է։ Եւ ուրիշ խոսքերէն զատ պաշտօնէից դատեցաւ ըստ. որ Պոլսոյ անոր Հանար պաշտօնեայ չէզաք որ ձեր անձնական կարծիքներուն հետեւիր, Հայա տրուէս զի գահերէցին կարծիքներն ու հրամանները կատարէք։ Ընդհանս մի փայտեր որ հիմա ալ ան լսուի ինչ որ Օգոստոսի 18ին նամակին հաստատ ըստ ուցաւ, եւ ես հիմա ազգային ժողովքին դրան առիւր խնդի, այս ինքն իմ։ Ես յոյսերս թեպոնոմի գնդապետութիւններ են, բոլոր պարտակ գնդապետութիւն։ — Ասոր վրայ քննութիւն եղաւ, եւ պաշտօնէից առաջարկութիւնն ընդունուեցաւ։

— Մնայս 10ին՝ արուեստից տեսարանին մէջ քաղ. ու ճոխտար ցուցուածներուն միջանակ բարեւ եղաւ։ Ա. Հրանդէսին Լուբ. Դարբէնն ալ ներկայ էր, որն որ ձեռ մը խոսելով՝ միօրինակ կրկնեց իր անկեղծ կամքն է՝ հիմնարան սահմանադրութիւնն ամբողջ պահել։ Ա. խոսակցութիւնը մեծ սիրով ընուեցաւ, որովհետեւ քանի մը օրուընէ վեր դարձեալ հոմանաւ մը տարածուած էր որ կառավարութիւնը խոռ մը պիտի խարայ, կամ խորհրդարանն ու հարք (coup d'état) մը բանեցընելով՝ հաստատակամութիւնը կայարութիւնն պիտի փոխէ։ Լուբ. Դարբէնն ատիկ իրեն. զրաղաստութիւն հերքեց, եւ. ժողովեան սիրաը հանդարտեցուց։

— Դուրսէն Երէս լրագրին Մարդգրի հիմ եղած երկրաշարժութիւնն վրայ առ տեղեկութիւնը կու տան։ Ամէն մարդ դիտէ որ Լ. Փոմն կրկնայարկ նաւը Ջ.ին նաւին հետ մեկտեղ՝ Դուրսէն Մարդգրայ գնաց, որպէս զի Գաղղիայի եղած նախատանոց համար կոյսերն հատուցում պահանջէ։ Երբ որ նաւը Դանձեր հասաւ, հարկ եղաւ որ մաղձայուզմանքրուելու համար 15 օր սպասէ։ Կը յուսացուէր որ առ 15 օրուան մէջ քաղաքը Գաղղիայի դրոշը կը բարձրէ։ Բայց քաղաքին կողմանէ ամենեին ոչ ասանկ բան չեղաւ։ Այդուշութիւնն ժամանակը լմընցաւ ետեւ՝ Լ. Փոմնէն հրամանատարը Գաղղիայի հիւպատոսին հետ խոսելով՝ կայսեր վերջնական յոյսերս բարձրանալ մը խոսրեց, որուն պատասխանը 10 օրուան մէջ կը պահանջէր։ Ասոր մէջ կը խնդրեր որ Ա. Քարոզգրի ան ամէն տեղերը՝ ուր որ Գաղղիայի հիւպատոս կայ Գաղղիացոց դրոշը ողջունուի։ Ու կայսեր հրամանաւ բռնուած սուրհանդակը թող տրուի։ Գ. Ընդհանրութիւն տրուի որ ասկէ վերջը Գաղղիացոց սուրհանդակները չեն բռնուիր։ Ա. յոյսերս թեպոնոմ Գէս խոսրուելէն ետեւ՝ Լ. Փոմն նաւը Սպանիայի ծովեզերեայ Գատես քաղաքը գնաց որ ածուխ առնէ։ Սպանիացիք չէ թէ միայն ուզեցին որ նոյն նաւը նորէն գրուշութիւն ընէ, հապա եւ ոչ նաւահանգիստը մտնելու հրաման տալ կ'ուզէին։ Քանի մը օր ոչ-պէս անցնելէն ետեւ՝ նաւը նորէն Գանձեր գարձաւ։ Ս. Երբնական յոյսերս թեպոնոմ մէջ որոշուած պայմանաժամը Հոկտեմբերի 22ին կը լմընար։ Նոյն ամսոյն 21ին իրիկունը՝ կայսրը խնդրելու առաւ որ բռնուած սուրհանդակը բանտին մէջ մեռած է, եւ ինք Գաղղիացոց սուրհանդակներուն հանար պահանջուած ապահովութիւնը չեկնար տալ։ Որովհետեւ հրամանատարը առ պատասխանով գոհ չէր կրնար ըլլալ, անոր համար Գաղղիայի գործակալներն եւ ուրիշ Գաղղիացիները նաւ բերել տուաւ։ Երբէն առ մարդիկները բոլոր ճիպարդեր հատած են։

Ասոր վրայ ուրիշ վերջ մը պատահեցաւ, որն որ Գաղղիացիներն աւելի եւս բարկացուց։ Ինչպէս Պոնճերէն, նոյնպէս Մոկատի քաղքէն ալ. Գաղղիայի հիւպատոսը Ջ.ին նաւալ պիտի գար, բայց հանանգաց փոշան իմոզ չառաւ, ըսելով որ միայն Մարդգրի կայսեր հրամանաւը քաղքէն կրնայ երթայ, ինչպէս որ կայսեր հրամանաւը քաղաք եկած է։ Պ. Վոլտ (Vallat) Գաղղիայի հիւպատոսը խոսք տուաւ որ ինք չերթար, եւ միայն իր ընտանեացը երթալու համար ալ հարկ կրցաւ. հրաման առնել։ Հիւպատոսը մնաց. ծանիր իր ընտանիքին յուղարկաւոր գնաց, եւ. երբ որ վերջին բարեւը տալու համար քիչ մ'ալ աւելի մնացին. կ'ուզէր. Մարդգրի գնաւորներէն մէկը (գարեկ կարծելով որ ան ալ երթալու կը շարժի) կողոպտութեան մը զանիկա մէկդի հրեց։ Հիւպատոսը առանց բիրտ նախատինք կրելով՝ ինք զինքը իր խոսատանն ատոտ անոյշ ու մանկոյկ (առնալ) կը մնաներ որ դաւ երթայ։ Մարդգրի գրերէն 40 հոգի անմիջապէս յոտերնին նկան, եւ. թեպէտ Գաղղիացի նաւորներն երթալն առնելու կամեցան որ հիւպատոսն ազատուն ասանն, սակայն քիչ-ուր ըլլալով՝ մեռցան գլուխ եղեր։ Արաբները հիւպատոսը շատ բարձրելով իր տունը տարին եւ գրանն առնելու 50 հոգի գրին որ կարող ըլլայ գուրս եղեր։ Ծոցին տեսար ըլլալով՝ Դանձեր դնաց, ուսկից նիստ Լ. Փոմն, որն որ 40 թնդանօթի եւ 600 նաւաստի ունի։ ասիկոր ամէն կերպով պիտի ջանայ որ Գաղղիայի հիւպատոսը Մոկատրէն առնէ ատանի։ — Ոմանք կ'ըսէին որ Միջերկրական ծովը պարտող գաղղիական նաւատորմիղը Մարոգգոյի վրայ պիտի երթայ, բայց Հայտի բնակիչներուն վերջին շարունակը լսուր բերաւ. որ Գաղղիայի նաւատորմիղը Նոյեմբերի 3ին Զանազ գալիքով Ընդ գիրոյ նաւատորմիղին հետ էր։

— Պ. Փորբէն ա'խալ՝ որն որ Աղեքսիրի գաղթականներուն պիտի հարստաներ ալեր էր, մեռաւ։ Հարստաներ մէկն էր, մեռաւ։ Ասիկա իր բոլոր ստացուածներն ազգատեսներուն ձգեց։ Գաղղիայի մէջ ունեցած կալուածներուն տարեկան եկամուտը՝ որ 50,000 ֆրանքէն աւելի է, գաղթականներուն նպաստ պիտի բլլայ։ Աղեքսիրի՝ քաղաքացոց հիւանդանոց մը պիտի շինուի, որուն համար 200,000 ֆրանք գրամագլուխ սահմանուած է։ Իսկ իր ամբոխ երկիրներուն շահը՝ Աղեքսիրի ազգատ գաղթականներուն պիտի բաշխուի։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 10։ Ամսոյս 6ին թագուհւոյն գահերէց նամակը ծածուկ խորհրդ. մ'եղաւ, որուն մէջ պարզուեցաւ որ խորհրդարանը մինչեւ 1850 Յունուարի 16 գոց մնայ։ — Պարզացաւին անդիներն համար ամսոյս 15երորդ օրը՝ բոլոր Ընդդիմի եկեղեցիներուն մէջ Աստուծոյ շնորհակալութիւն ազօթք պիտի ըլլայ։ — Ամսոյս 9ին Աստուծոյի դիսոյան Դոյորեայ կանոնը հրատարակեան ազնչոյն տարու. համար թագուհւոյն ներկայացաւ։

— Լանտանի բուն քաղքին մէջ մեծ հանդիսութեամբ հանրային ածխոյ համար գաս ակրմանոց (գազոս) մը բացուեցաւ, որուն խնդրոյն ալ հրաւիրուած էր, բայց նոյն օրը յատակոյն յիշուած հիւանդութիւնը պատահելով՝ չկրցաւ անձամբ երթալ ու իրեն տեղ Ալբերտ իշխանը խրկեց։ Ընդդիմի մէջ հանրային ածխոյ վաճառականութիւնը հիմա շատ մեծցած է։ Ասկից 300 տարի յառաջ՝ տարին 1 կամ 2 նաւ. ածուխ Լանտանի բառակոն կ'ելլար։ 1615ին՝ գրեթէ 200 նաւ. ածուխ պէտք եղաւ։ 1705ին՝ 600 նաւ։ 1805ին՝ 4856 նաւ։ 1820ին՝ 5884 նաւ։ 1830ին՝ 7108 նաւ։ 1840ին՝ 9132 նաւ։ 1845ին՝ 2695 նաւ., որոնք 11,987 անգամ հանրային ածխոյ բեռնաւորութիւնն երթեւեկեցին։ Իսկ 1848ին՝ միայն ածխոյ համար 2717 նաւ բանեցաւ, որոնք 12,267 անգամ ճամբայ ելին։

— Ընդդիմի լրագրիները Փրուսիոյի նաւապետին պատմութիւնները իրենց հակայական էջերը կը լեցընեն։ ասանց մէջէն Պ. Յակոբ (Jacob) Թոս նաւապետին առաւ լուրերը ամենէն աւելի հետաքրքրական են։ Ասիկա կը պատմէ որ Խնամնոմ իշխանի կիրճ ըսուած տեղը 342 օր իր երկու նաւերովը մնացեր է։ Ան ժամանակս մէջ ցրտութիւնն աստիճանը շատ անգամ Փարիզի հայոց 80 աստիճանէն հասեր է։ Դաւաղիներէն՝ որ 80 օր արեւ չեն տեսեր, 4 հոգի մեռեր է։ Ինք Պ. Թոս քանի մը հոգի հետն առած՝ Հիւսիսային Սամոյեդ ըսուած տեղը դուրս ելեր ու 230 անգլիական մղոն երկայն ասանդէն դուշտի մը վրայ 40 օր պտրտեր է։ Պ. Թոսին Ճամբորդութիւնն նմանը գրեթէ չկայ։ Հոս ասանդէն դուշտի մը վրայ 40 օր պտրտելը հեշտ բան մը չէ։ Ինք ասոնց անդին ուտելիքներ գիտեց, վասն զի Պ. Փրանկլինին պատմութիւնն ալ ասանդ Ցուկիոր կը հասնէր։ ուսան եղեր է ուտելիքը լմընալ եւ նաւերը սառելով՝ Փրանկլին ցամաք ելելու ուժդրուած է նէ. ամէն տեղ կերակրեցէն կրնայ գտնել։ Ընդդիմի կատարելութիւնը շատ կը քանայ որ Փրանկլինն նաւաստիներն դանէ, ու երբէ փոնգաւ որ վիճակի մը մէջ է նէ, ամէն տեսակ օգնութիւնն ընէ։ Վիլասպաձիրան (պալենայի) որսորդներուն առաջ սատկ խոսատացած է, երբէ Փրանկլինը գտնեն կամ՝ անոր վրայ լուր մը բերեն։ Ամենը տեղատեսնեան որ ծովին երեսի սառոյցը ոտքով (սեմնեցով) կոտրելու եւ այնպէս ճամբայ բանալու սովորութիւնը մէկդի թող տուրով՝ հիւսիսային բեւեռին կողմերը երթալ չարս նաւ խոսատի, որոնք թնդանօթի նետով՝ ծովին սառոյցները կոտրեն ու Պ. Փրանկլինին ճամբայ բանան։

— Շնեոմոյի Դաս-Լիբրէ հրէրանդիէ լրագրիը կը ծանուցանէ որ Ընդդիմի կառավարութիւնը Սիկիլիայի փախստականները մեծանձնութեան իր նաւերուն մէջ ընդունեցաւ, բայց հարցն թէ ասանք հոկտեմբերի 25ին Պարզ հասած էին եւ կը յուսային որ հոն ապաւէն մը գտած ըլլան, հոնտեղայ սահիկաստութիւնը (ֆէլիքս) սախիպ որ եկեր երթայ։ Ասոր համար նոր էն նոյ մտան ու ձեռնոյ եկան, ուր որ սիրով ալ ընդունուցան։ Բայց Բրիսանոցոց կը վշտէր որ Սիկիլիայի յեղափոխութեան պատճառն ոչ-նակատ ըլլալին՝ վասանդի մէջ թեկածներուն գէմ ապատատ մը տան եւ ոչ թէ ասանկ վրնտեցին։

ԴԱՆՄԱՆԻԱ

Զիրանդիրդ՝ Նոյեմբերի 10ին Ա-խոսրիի ընդհանուր լրագրէն կը գրեն որ Ա. սարիոյի ու Պրուշի մէջ հատատատած դաշնոյ՝ Պաւիերայէն զատ նաեւ Վիրգեմպերգի ու Հանովերի թագաւորութիւնները, Հեսեն-Յարմշդատ մեծ դքսութիւնը, Հեսեն-Հոմբուրգի դուստրակալ կոմսութիւնն ու մի քանի պզտիկ ազատութիւններն ալ դաշնակից եղեր են։ Մի եւ նոյն օրը (նոյեմ. 10ին) Պերլինէն Լրոյն կը գրեն որ նաեւ Սաքսոնիա, Պատրն եւ Օլանդայի ալ միաբաներ են։

Ավստրիա։ Ս՚սաեր Պուսան լեռան քովը Շուսենեան գեղին մէջ հոր մը քանալու առեն՝ փնտռուած անոյշ ջուրը գտնելու տեղ՝ գետնին երեսէն 32 ոտնաչափ խորունկ ծծմբային ջերմուկ (ֆոթլէօ) մը գտնուեցաւ։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

Գենուրեն, Նոյեմբերի 11։ Պաւա զօրապետին առեղ՝ Լամարմորա զօրապետը պատերազմի պաշտօնեայ եղաւ։ — Մանին վենետիկի հասարակապետութեան գահերէցը պատգամաւոր ընտրուեցաւ։ Իսկ Բերէ զօրապետը հիւպատոսին հետ տեսնուելին ետեւը՝ պարիզ գնաց։ Լրագրիները Սարդինիայի խորհրդարանին մէջ խոսուածներուն մասն գնելով, եւ տեսնելով որ Իտալական պատերազմին դիւրութիւնը հոս այսպէս սիրով կ'ընդունուին, Սարդինիոյի խաղաղութեան վրայ քիչ մը վախ կը ցուցընեն։

ԳՈՍԿԱՆԴ

Էդինբուրգ, Նոյեմբերի 7։ Բիֆոնա լրագրիը կը հաստատեմ թէ Դոսկանա Ա. սարիոյի հետ դաշինք մը դրած ըլլայ որ վերջին տարուն թիւնը Դոսկանայի մէջ 10 տարի 10,000 զրաք պահէ։

— Լիսոնայէն Նոյեմբերի 8ին կը գրեն որ հոն խնդ մը գրամանենդ (էլլդաքան) մեծագիկ բռնուելու են, որոնք գլխաւորապէս Ֆիորին եւ ցվանդիկէր կը շինեն ելեր։

ՀՈՌՄԱՅԻ ՏԷՐՈՒԹԻՆ

Օսանդրանդրէ՝ Ռոմ. լրագրիը Նոյեմբերի 7ին կը գրէ որ ոչինչ տակրա թեանց դեսպանները հրամանն խարեցին որ իրենց Հռոմ պատանները պատրաստուին, վասն զի կրնայ ըլլալ որ քիչ առնէն Հռոմ դառնան։ Ասիկոյ կ'երեւայ որ Ս. Քահանայապետին ալ մտերս Հռոմ դառնալուն յոյս կայ։ Ասոր հետ կը համաձայնի Հռոմէն Նոյեմբերի 3ին Լայոնէն գրուածն ալ։ Ս. Քահանայապետը Հռոմ հրաւիրելու համար Բորդիգի գացող մարդիկները պիոս թափն բերնէն ան պատասխանն առեր են, կ'ըսէ։ Պարտերնիս դրած էինք որ փարիզ մեր ինքնիշխանութիւնը վրայ ապրութիւնն եղած վնասներուն վերջը՝ ինչ որ չենք՝ մեր երկիրները չդառնանք։ Հիմակ որ ան խնդիրը խաղաղութիւնն վրայ քիչ մը վախ կը ցուցընեն։

ՊՕՍԿԱՆԱ

Տիւրինցը, Նոյեմբերի 7։ Բիֆոնա լրագրիը կը հաստատեմ թէ Դոսկանա Ա. սարիոյի հետ դաշինք մը դրած ըլլայ որ վերջին տարուն թիւնը Դոսկանայի մէջ 10 տարի 10,000 զրաք պահէ։

— Լիսոնայէն Նոյեմբերի 8ին կը գրեն որ հոն խնդ մը գրամանենդ (էլլդաքան) մեծագիկ բռնուելու են, որոնք գլխաւորապէս Ֆիորին եւ ցվանդիկէր կը շինեն ելեր։

ՀՈՌՄԱՅԻ ՏԷՐՈՒԹԻՆ

Օսանդրանդրէ՝ Ռոմ. լրագրիը Նոյեմբերի 7ին կը գրէ որ ոչինչ տակրա թեանց դեսպանները հրամանն խարեցին որ իրենց Հռոմ պատանները պատրաստուին, վասն զի կրնայ ըլլայ որ քիչ առնէն Հռոմ դառնան։ Ասիկոյ կ'երեւայ որ Ս. Քահանայապետին ալ մտերս Հռոմ դառնալուն յոյս կայ։ Ասոր հետ կը համաձայնի Հռոմէն Նոյեմբերի 3ին Լայոնէն գրուածն ալ։ Ս. Քահանայապետը Հռոմ հրաւիրելու համար Բորդիգի գացող մարդիկները պիոս թափն բերնէն ան պատասխանն առեր են, կ'ըսէ։ Պարտերնիս դրած էինք որ փարիզ մեր ինքնիշխանութիւնը վրայ ապրութիւնն եղած վնասներուն վերջը՝ ինչ որ չենք՝ մեր երկիրները չդառնանք։ Հիմակ որ ան խնդիրը խաղաղութիւնն վրայ քիչ մը վախ կը ցուցընեն։

անոնց զէնքն ալ ձեռքերնէն առաւ եւ այնպէս եւ խուրձեց։ Ասոր վրայ Հռոմի կառավարութիւնն եւ Ս. Մարինոյի հասարակապետութիւնն մէջ սաստիկ վէճ բացուած է, որուն համար անոնք վերջինին գոյութիւնը ապրակաւական կը սեպին։

ՈՒՐԻՇ ՏԵՂԵՐ

ԱՍԻԱՅԻ սահմաններէն Բաւ ըլլալին այսպէս կը գրեն։ Պէ հասանի մէջ 220,000 Ռուս զօրք պիտի ձմերեն ու միշտ պատերազմի պատրաստութիւն պիտի՞ որ ունենան։ Եւ որովհետեւ Ռուսի կայսրը Գրագաւի մէջ հիւպատոս մը ալ հաստատեց, ասիկա պիտի հասկնան թէ հետ մեկտեղ մնաց նոյնպէս շատերը կը կարծեն որ Ռուսաստան մի մեծ քաղաքական պիտաւորութիւն մը ունենայ, վասն զի հասարակօրէն Ռուսի կառավարութիւնը սահմաններու վրայ ասանկ հիւպատոսարանները հաստատելու համար կը հաստատէ, որ օտար տէրութիւնն մը բաւը ընդհանրը բարակ դիտէ։ Իսկ քանի մը անգղներէն լրագրիներ նաեւ կը պատմեն որ Ռուսաց կայսրը Չերքէզներուն հետ հաշտութիւն բրած ըլլալ, զոյն որ ուրիշ տեղ ծաղկեալ պատերազմի մը նշան կը սեպին։

— Յաւելուածի միայն Սեպտեմբեր ամսոյն մէջ 1,968,517 արծաթի ռուբլի արժէքով ապրանք օտար երկիրներ խուրձեցաւ, որուն մէջ 169,716 Բաւոր քոս (ֆէրվէրտ, տէրի) ցորեն կար, 6560 քոս կոտրատ (տէրեն նիսոտա), 29,771 պուդ (1 պուդ = 12½ հոկայ) բուրդ, 780½ պուդ ճարպ (սէվէնտ եուէլ)։ Ասոր վրայ ցորենին գինը բարձրացաւ, եւ Սեպտեմբերին վերջերը գրեթէ անցած տարուան Սեպտեմբերին գնոյն ծախուեցաւ։

ԼՊՈՒՏ

Պ'ԱՏՐԻՏ, Հոկտեմբերի 30։ Ընտրութիւնները բացուեցաւ։ Թագուհին գահախօսութիւն (discours du trône) չարաւ, հապա պարզապէս գահերէց Նորվիչէ, զօրագրեալ խորհրդարանը բանալու համար թագաւորական հրամանագիրը կարդաց։ Նոյեմբերի 3ին պաշտօնեանները երեսմոտ հաշիւ խորհրդարանին առջեւը դրին, որուն նայելով 1850ին Սպանիայի եկամուտը պիտի ըլլայ 1,147,028,275 ռէալ, (1 ռէալը դրեթէ 42 փարայ), իսկ սովորական ծախքը 1,146,907,536 ռէալ, եւ արտաքոյ կարգի ծախքը 80 միլիոն ռէալ։

Ընտրս Հին Պ. Օլաչկա հարցուց որ ինչու թագուհին գահախօսութիւն չարաւ, ասոր Վալենսիայի դուքսը (Նորվիչէ զօրագլուխը) ամսոյս 6ին պատասխան տուաւ որ տարիկ ազգային ուղղութիւն մը է, եւ անպատ. ու. ոնոգուտ միջոցներու պատճառ կ'ըլլայ։ Եթէ եւրեւերի ներ թերու վրայ խօսք բանալ կ'ուզուի նէ, խօսելու այդչէք մը չկայ։

— Թագուհին իր ամենէն գերազոյն ՅԻՆ Նորվիչէ զօրագլուխին պարգեւ տուաւ։ Զօրապետը գլխաւորեալ որ նոյն ՅԻՆ թագաւորը գլխաւորեալ է, խնդրեան զէմ կեցաւ, բայց վերջին առնելու սոսկ պուեցաւ։

ԲԵՐԼԻՆ

ՊԵՐԼԻՆԻ, Նոյեմբերի 11։ Ժամանակ ԿԸ ԱԷՐՖԷ կը հաստատէ որ թագաւորը մնացեր Հէրպսիկեոպշ կամ Պուա լը Տիւք գաւառին կողմերը գոյլի ու վարսակ (վայրենի խոպ) որորդութիւնն պիտի եղէ։ ասոր համար Ազերբէյ գաւառին քաջ որորդներուն ալ հրաւէր գացեր է։ Կը յուսացուի որ աս որորդութիւնը շատ օգտակար կ'ըլլայ, եւ վարպետներուն գեղեցիկ տուած վճռաբ կը գայրի։

ՅԱՆԻՆԿԱՆ ԿՂԶԻՔ

ՎՈՐԹՈՒՆ Հոկտեմբերի 23ին Ա-ի-ի-որ-ի ԸԷ-ճանոր-ը ԼԷՖԷՔ հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտան։ Բարի Պէֆիզնիա կղզին խորին տրամութիւնի մէջ է։ քանի մը օր է որ գահիճներն ու իրենց օգնականները 40 հոգւոյ չափ մարդ կախելու գլուխ ասուած էին։ ասոնցմէ պատ 400 անձինք Ընդ-ի-ի-ի կապ-ը ուսուած դիմիքով ծեծ ուտելու դատապարտուեցան, որն որ Ռուսաց բանակուսի Ջարտարի Հ եւ ինք պոշ կամ խարտան (գամ-ը) ունի։ Ասոր հարուածներուն տակը շատերը մեռան, շատերն ալ տասերկ վիրաւորեցան։ — Քանի մը օր յառաջ Սաեռիանոս Պաւլիանոս անունով մէկը՝ որ բանուածներուն մէջն է, թաղեր մը հանելով ցուցուց որ Յանիական կղզեաց գեղջերուն մէջ Յուանասանի Օնոն թագաւորը ամենեւին մնաս չուներ, ամենեւին նեղատ մը չքաշաւ, ուստի եւ աս նկատմամբ իր վրայ ըսուած կամ հրատարակուած խօսքերը զզպատութիւն են։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒՆԻ։ Սեպտեմբերի տասնեւչորս լրագիրը Հոկտեմբերի 30ին կը գնէ որ Թահիր Փաշան Դուանդիք գաղնալուն պէս, ապրատմքներուն դունդն ալ ցրուեցաւ։

ԻՏԱԼԻԱՅԻ։ Մի խոնարհ նոյեմբերի 4ին աս լուրերը կուտան։ Աստանայի փախստականները Ներսեն մեռոցորդը Շուրմա փոխադրուեցաւ։ Հոկտեմբերի 30ին ասոնցմէ գունդ մը ելի 400 հոգի՝ Պուրսա փաշայ (գիւմ)՝ ճամբայ ելան, ասոնց հետ էր նաեւ Պեսասոլ ու Պէյ կոմը։ Հոկտեմբերի 31ին 102 թաղայիք՝ իրենց գլուխը Մոնտի կոմը դէպ ի նոյն քաղաքը գացին։ Նոյեմբերի 1ին ասոնցմէ նոր խումբը գնաց, որն որ 155 հոգի էր։ ասոնց հետ էր Էշպէն զորագլուխը (Հիմա Գէրհատ փաշայ) ու Քէմիզլի (Հիմա Բեսամիզ փաշայ)։ Նոյեմբերի 3ին չորրորդ խումբը գնաց, որուն մէջ 320 անձինք կային՝ ըստ մեծի մասին Պաշտաս ու միայն քանի մը օտարական։ Ասոնց մէջն էր Գոշուլի՝ որն որ գլուխը մեծ Ռիմոկ փեսուլ մը խոռոած էր, եւ 90ի չափ կանայք։

ԱԵՐՈՒԹԻՒՆ։ Հոս սեսնուած զինուորական մեծ պատրաստութիւնը ամէնքը կը զարմացնէ։ Դէրարկոյը հրամայեց որ Ռուսաստանէն եկած 12,000 հրացանէն գատ՝ զէնք գործածելու կարողութիւն ունեցողներուն ամէնքը՝ իրենց ատրոյգ պատճառները (ուզը, խոպ) ծախեն ու զէնք գնեն։ Զատօպարանները մեծ փութով կը գործեն։ Ասոր պատճառը դեռ չիմացուեցաւ. ոմանք այնպէս կը մեկնեն որ ուրիշ տեղ բանակը նոր կերպարանք մ' առած ըլլայ։

ԼՈՒՐԵՐ։ Պէլգրատ, Հոկտեմբերի 30։ Հասարակաց բանակաց թիւն է՝ տէրութեան առած մարդոց համարին նայելով՝ 22,600 երիկ մարդիկ, իսկ Պատմակոմը 80,000 երիկ մարդիկ։ Կանոնք գլխաւորի (խարտի) պարտաւոր ջրլարով՝ հոմանուած չէն, ուստի եւ Պէլգրատին բոլոր բնակաց թիւը 40,000էն ուրիշ կրնայ անպուլ, եւ Պատմակոմին 160,000։ — Լիրոնանի Լմիր Պէշիր քրիստոնեայ իշխանը տղէկ կը կատարեր, ու Տիւրքերուն հետ ալ խաղաղ կ'ապրի։ Նր ասանկցած եղբօրորդին Պէլգրատի է, եւ շարունակ կը ջանայ որ իր հօրեղբայրը տեղէն հանէ։ ՎԻԵՆՆԱՅԷ ԼՐԱՏՎ։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ԴԻՆԱԼԻՔԷՆ Հոկտեմբերի 14ին կը գրեն որ Պ. Ադիմիս բրիտանական հիւպատոսը շատ աշխատելով՝ Ճէլալի, Հայաբերանի, Զէրանիի ցեղերուն գլուխները՝ օրինք դրեթէ ինքնիշխան կը կառավարեն ու շատ անգամ խռովութիւնց պատճառ կ'ըլլայն, Ասորպատական նահանգին կուսակալին հետ հաշտեցուց ու խաղաղցուց։

ԱՖՐԻԷ

ՀԱՅԻԹ կղզւոյն կայսրը Փառասիան Ա. Ս. Քահանայապետին մասնաւոր գրագրի մը կը խրատէ որ նոր կայսրութիւնն ազգեալ կղզիները արքեպիսկոպոսարաններ ու եպիսկոպոսարաններ հաստատէ։ եւ միանգամայն կ'ապաչէ որ իր սեւամորթ ոգիներուն Սեղբեսորոս անուն բարեպաշտ ու արդիւնաւոր քահանան ալ՝ նոր հաստատելու եպիսկոպոսարանին մէկուն վրան դնէ։

— Փառասիանս Սուրբ իր տեղութիւնը սահմանադրութիւն մ' ալ տուաւ, որն որ ընդհանրապէս եւրոպական սահմանադրութիւններուն նման է, բայց միայն մէկ մասը տեղացւոց բարոյ ու կրկնը հանձնոյն է, պրմիրն միայն Սեւամորթներն ու իրենց տերունքը Հայրենի պիտ՝ որ անուանեն ու Հայրենիքը իրաւունքը պիտի վայելեն, իսկ ճերմակ մարդ մը՝ ինչ ազգէ որ ըլլայ նէ, պիտի չկրնայ հոն տեր, տանուտեր կամ երկրաւոր ըլլայ, եւ առանց ազնուական մը ամենեւին չիկրնար Հայրենիքը կոխել։— Գաղղիայի Ինկիտոր նաեւ ինքնաբերաբար նայելով՝ Ուսրոգ 6 ֆրանք ու 60 դուքա, մարդիկ ու սեղանի տուաներ է։ ասոնց մէջ նոր գրքի մը պատուանուն է եղեր Դակ-շարտրի գուրա (Ֆրա-ի ոբ դաս-պոնդոն), որն որ շատ ծիծաղ պատճառեր է։

— Դարձեալ մէջ կը պատմեն որ Ուսրա դ. Նաեւ, Գաղղիայի պաշտօնէից օրօրակի գրեր ու պահանջեր է որ իր կայսրութիւնը ճանչնան, ու. ոպառնացեր է որ ճանչնալու. ըլլան նէ՝ իր նաւատորմիղը գուրս կը հանէ ու Գաղղիայայ դէմ թշնամութիւն գործեր կը ակսի։ Ուրախին գործոց պաշտանեան աս թագաւորը կայրգալու առնն շատ ծիծաղելի է, բայց պատերազմի պաշտօնեան հրամայեր է որ ան կրկնորդը կրինպարկ նաւ մը խարտուի, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ Ուսրոգ յանդգնի ու Հայրենի գտնու ով Գաղղիացիներուն վնաս մը հասցնէ։

ԱՅՍՈՒՆ ՄԱՆԱԿԱՆԵՍՊ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐԻԱՆՆԵՐ ՎԵՐՑԱ ՀԱՅԵ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒ ՄԷՋ ՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ԲԱՆԱԿԻ

Լորդերս Գլենորդ թագաւորն ազգային հաստատութեան մէջ լսած՝ եղեր որ Հայաստանի, Պարսկաստանի ու Ասորեստանի բնիկներուն եւ սիւնիներուն վրայ վարուած սեպաձեւ գրերը մեր Հայերէն լեզուին ու պատմութիւնը մեծապէս դանձելու եւ նորանոր յիշատակարաններու. ոյսերը կրնան ըլլալ։ Ասիկա գործնականապէս համոզելու համար՝ աս անգամ մեր ազգայիններուն՝ նոյն սեպաձեւներէն քարուած պատմական ու լեզուագիտական ճարակ մի կու տանք։ Գիտնաց. Հիմակ արտաքոյ կարգի գժուարութիւնամ ու անդրաւ սեպաձեւ գրերուն մէկ տեսակին խել մը մասը կրցած են կարդալ։ ասար լեզուն հին պարսկերէն է։ իսկ Հայոց լեզու ու արձանագիր մը դեռ գտնուած կամ կարդացուած չէ։ բայց սեպագիր կարդալու եղանակն ինկող հնագէտները մեծ յոյս ունին որ պաշտամ յատաքանչներ եւ մեկ տեսակը կարդալու բայլերը գտնելէն ետքը՝ օր մը պիտի գայ որ մեկ կալ տեսակ գրուածներն ալ կարդան ու Հայոց եւ ուրիշ քանի մը ազգաց լեզուներ ալ յիշատակարաններ գտնեն։ Բոլոր որովհետեւ. ոս ազգերուն պատմութիւնը իրարու. հետ հիւսուած եւ մեծ մասին լեզուն նոյն կամ՝ գէթ իրարու շատ նման է, ասոր համար միտնեւ. հիմա կարդացուած հին Պարսկի լեզուաւ սեպագիրներէն ալ չէ թէ Պարսիկներու միայն, հապա զանազան ազգաց, եւ. մասնաւորապէս մեզի շատ մասեր կ'ելլեն, ու ազգերուն թէ ընդհանուր վիճակին եւ թէ մասնաւոր դէպքերուն վրայ անանկ տեղեկութիւններ կու տան, որոնք մեր ազգային պատմութիւններուն մէջ յիշատակուած չեն։ Ասոնցմէ մէկն ալ է Բաբիլոնի Հայ թագաւորին դէպքը՝ որն որ Պարսից Վշտասպեան Դարեհ թագաւորին հաստատած արձաններուն վրայէն կը գտնուի։

Ասոր մէջ Դարեհ փոքր տուած է որ Պարսից տերութեան մէկալ գաւառներուն ապստամբութեան տունը՝ Ընդաբա անունով Հայ մարդ մը՝ բանալով որ ինք Դարանիդոսի Բաբիլոնի վերջին թագաւորին՝ Նաբուքոդոնոսոր կոչուած օրդին է, տեղացիները համոզուց, զանոնք միսրանց, Բաբիլոնն առաւ եւ հոնտեղ զայ թագաւոր եղաւ։ Ներջէն, կ'ասէ Դարեհ 19 պատերազմ ըրի, եւ Ասորեստանցի նպաստաւոր թագաւորին գլուխը բռնեցի, որուն մէջ կը գնէ նաեւ Հայ Ընդաբան։ Ասոր հին պարսկերէն բնագիրը Հայերէն գրեթէ ու ասղական եւ. բառ առ. բառ թարգմանութեան հոս կը գնենք։

Ես՝ արտաքս Ընդաբա նամբ Արմինիա Նանոիտահիա Ես՝ ազդ (ազդ)-ուն Ասպա անուն՝ Հայ, Նանդիտայեայ պատրա հուվա ուղղապատուա Բաբիրուվա* ասաղ։ սա ասղասմէնցա է Բաբէլոն, Դհուբանա նամա դահիաուշ հաչա աւաղաշա Դենուբանա անուն դեհ (նանանդ [ֆոյ])։ յայնմ էյրէ հուվա ուղապատուա աւանա ադհարթիլա սա ասղասմէնցա։ ադամ Դաբուսանուդրաշարա ամիւա նա Նաբոնոնոնդրուշարա էմ (անդ)։ հիա Դաբանիանահիա պուդրա պատուա կուսա Նաբանիդոսի արքին։ ասա սանդրոնիանա Բաբիրուվիյա հաչամա համիտրիայա ուրաւա բաբիլանանա ընդրէմ ինչ ասղասմէ եղա։ արիյա աւամ Ընդաբամ աշխաւա Բաբիրուամ է իուշ Ասորոյ անց։ պնաբէլանդ հուվա ուղարբատուա հուվա խշայարիյա ուրաւա նա սա (ֆրատոյ), նա ինգասար եղա է Բաբիրուվա Բաշէլան։

Այս գէպքը, ինչպէս բրինք, մեր ազգային պատմութեան մէջ յիշուած չէ, բայց Վշտասպեան Դարեհին ատենը Բաբիրոնայիք մեծ զորութեամբ ասար էլան, եւ Պարսիկները 20 ամիս քաղաքը պաշարելով՝ բան մը չկրցան ընել ու. գրեթէ խայտառակութեամբ եւ դառնալ կը մնացէին, բայց Զոպիրոս անուամբ Պարսիկ մը անգամ հնարքով** քաղաքը մտնեց, սակայն չկրցաւ որ Բաբիլոնի նոյն ատենուան դրութիւն ու թագաւորը Հայ էր, որն որ աս հին պարսկերէն վարեր յիշատակարանէն կը հասատուի։

Ասկից զատ նոյն սեպագիրներուն օգնութեամբը մեր հայերէն լեզուին վրայ շատ մեծագոյն գիւտեր կրնանք։ Հիմակուան նոր պարսկերէն լեզուն առջեւնիս հարիւրաւոր հայերէն բառեր կը գտնէ։ բայց ասոնցմէ ուրիշ՝ հին պարսկերէնին մէջ աւելի եւս յաճախութեամբ հայերէն բառեր կը գտնենք, որոնք մեր պլուսալ բառերուն նախնական ձեւը, ստուգաբանութիւնը, ճիշդ նշանակութիւնը հիմնովին իմանալու. շատ կ'օգնեն։ Օրինակի համար վերը սեպագիր հաստատած մը ժողոված քանի մը

* Հին պարսկերէնի մէջ Լ գիրը կամ հնչումը չկայ։ — Ասեանն Նկատ Դիտաքանա գաւառը Հայաստանի Ցուրաբիրանէ կը կարդան։

** Տես Տիեզերական պատմութիւն. ի Հ. Ցոմսեփաց Զ. Դամիրճեանց. Վենետիկ, 1849. Երես 237։

հին պարսկերէն բառերը դիմացը հայերէնով ու ունեց քովը համառօտ մեկնութիւնք հոս դնենք։

Հին պարսկերէն	Հայերէն
Ամիթա	Ամեթ, Հաւասարուն։
Ա՛յտար	Այր, Այդ։
Աւտանա	Աւտն։
Բար	Բերել։
Գամ	Գամ (լծ) Գալ։
ԴաՀիա	Դեհ, Նահանգ։
Դարուժանա	Դրուժան, Զարտիրդ։
Դհատա	Հեռի։ (Հիմակուան պարսկերէն Տէր)
Դհուրուժ	Դրուժ, դրժել։ Ապէր, սուտ դրոշնէր։
Եամիա, Եամա	Եղեմ։
Եաւատ	Յաւէտ*, Երկնի ապէն,
Զաւար, գոր	Զաւր, զաւրութիւն։
Կամա	Կամք։
Հինա, Հինա	Հեն։ Թշնամոյ, բարբարոսաց խուռնք։
Ման	Մնալ։
Պատ	Պեհանել։
Մարտիա	Պարտ։
Նաւիա	Նաւ։
Ղանա	Շէն։ Շինուած։
Ռուդա	Հուդա։ Անցնիս։ գոր թէ Հիւսէյնիան, ընկերանոցինան, վասն զի Ռուտա կայ, կենալ ելել է, ուստի Ռուան՝ կայուած, (Հայ) ուսան։
Ռուտա	Ռուտ, Բոլոր տեղ։
Պատիկարա	Պատկեր։ (Հիմակուան պարսկերէն Փէյքէր)։
Վարզա	Բարգաւ։ Շար։
Վարհա	Վարհ։ Գերեալներ։
Վուշտա, Վատա	Վատ։ Ի ներքոյ։
Տար	Տար, տանիմ։
Տուամա	Տոհմ։ Ցեղ։
Գրամանա	Հրամանք։ Զասպասաւոր պարսկական Նիզակ։

Այս բառերը մեր մի աչքէ անցընողը շատ մը կը տեսնէ որ հինգերորդ դարուն սկիզբները Ա։ Արեւրոպայ ատեն մեր Հայերէն լեզուն արդէն շատ եւ կարգն ատեն գործածութեան մէջ եղած ըլլալով՝ հին հնչում մեր ու – գրին յանձնութիւնը որ ատենի հնութեան նշան մնի է, մեկի բեղ ալուեր է, ու կամաց կամաց ամէն բառ մեր հնչեմ ու հանդարտ ու կոկիկ ձեւ մը ստացեր է, ինչպէս Ա–ռանա, Պարսկերէն, Ղանա եւայլն, բառերը՝ Ուան, Պատկեր, Ա՛ր հեւայլն եղեր են։ Ուրիշ ամէն ծագումներու մէջ կը նշմարուի։ որչափ որ ալգը յառաջ կ՚երթայ, որչափ որ լեզուն ամէն կերպ գործածութեան մէջ կը մնայ, ոչինչափ ալ՝ դիւրութեան ու փայլեցութեան հանար ու. բնական եղանակու բառերուն հին կոշտ հնչումը կը բարակնայ ու. աւելորդ դրերը թող կը արուին, կամ թէ՝ քիչուն ալ ալգին հետ մեկտեղ քաղաքակիրթ (civilisé) կ՚ըլլայ։ Հիմա կուտան դերձաներէնին շատ միապանկ բառերը հին դերձաներէնին մէջ եռապանկ ու քառապանկ են։ Ուրեմն, ինչպէս ըսինք, ասկից յայտնի կը տեսնուի որ մեր Հայերէն լեզուն ալ մինչեւ Ա։ Արեւրոպայ ատեն արդէն բաւական մշակուած ու բարակցած էր, եւ ալգն ալ իր լիկոին վրայ արդէն կիրթ եւ փափուկ ախորժակ մը ստացած էր։

Հրկրորդ՝ ասա հին պարսկերէնի մէջ պահուած բառերուն օգտուելութիւնը մեր ալեւոյլ անուններուն վրայ ճիշդ տեսութիւն կ՚ունենանք։ ինչպէս Դարայ բառին ստուգաբանութիւնը, Ցաան նախադրութիւնն ուսկից ծագիլը, Հին բառին որոշ նշանակութիւնը եւայլն։ Եւ եթէ քանի մը պարսկերէն յիշատակարաններուն ձեւոքովը պաշարի պատանեան ու լեզուագիտական դիւտեր երեւան կ՚ելլեն նէ։ արդարի մեր լեզուն ընդարձակութեան ու պայծառութեան կը հասնի, ուրիշի մեր ազգային պատմութիւնը նորանոր գանձերով կը հարստանայ, երբ որ ասոր նման ուրիշ հին յիշատակարաններ եւ մատեանք Հայերէն լեզուաւ սեպագիրներ գտնուին։ Բայց ասիսա որ Հայասանի այնչափ անդէն յիշատակարանները, քանդուած, կորուած, թաղուած ու շուտերն ալ երեւի վրայ մնացած են։

ԹՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵԼԵՆՏՐԱԿԱՆ ՀԵԹԱԳԻՏԻՐ, ԿՈՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ՆՄՈՒ ԳԻՒՏ

Լիտրոպայի մէջ Էլենտրական մագնիսական հոսանքը սերտ իմաստ հանար գործածուելն դատ՝ նաեւ ամէն քաղաքացոյ ալ կը ծառայէր, այնպէս որ մարդ մը ուզէր հեռաւոր տեղ եղած ոնձի մը շուտով բան մ՚ իմացընել ուզած ատենը քիչ մը ատակ վճարելով՝ Էլենտրական հեռագիրը կը բանեցընէր ու վախճանին կը հասնէր։ Բայց հեռագրով խրկուած լուրը հասկցուելու համար նախ եւ առաջ պէտք էր որ հեռագրին վերակացուն հեռագրութեան ամէն մէկ մասնաւոր նշանները կարդար, իմանար ու վերջէն բերնով կամ հասարակ գրերով ան մարդուն խմացընէր, որուն որ խաւրուած էր։ Եւ կիսոյով հեռագրական հաղորդակցութիւնը քիչ մը կ՚ուշանար ու խրկուած լուրը իմացնելէն զատ երրորդ մարդ մ՚ալ կ՚իմանար։ Հիմակ ու երեկուքն, այ վերջայրնելու հնարքը՝ որն որ Լոնտանի մէջ շատանցուցնել կը փորձուէր, գտանուեցաւ։ այսինքն՝ ինչպէս Մառնին Ջոյ կ՚ըսէ, նոր մտածուած կերպով մը հեռագրին ինքերը բերած լուրերնին անմիջապէս ու մի եւ նոյն շարժումով պիտի ապրին (բոպէի մէջ 200 գիր) եւ ասուած լուրը՝ առանց ուրիշ մարդու հաղորդակցութիւնն ունենալի ան մարդը կ՚ատնէ, որուն որ կը վերաբերի։

ԽԱՆԹՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ուրբիսան սեր։ Գարիպ ալգ կրնեռմիանան պարապող կուսանաց քով՝ անցեալ տարի վեց եօթը տարեկան՝ Ընդհանուր անուանով պզմիկ ապրիլի մը կար, որուն ներքին արդիական սիրոյն սրտաշարժ ցոյցը ամենէն ալ գովեստով ճանչցուեցաւ։ Այս ապրիլան հոյլը փարիզի մէջ Ցունիսի խուռնութիւններուն մասնակից ըլլալուն՝ պատճառաւ՝ բանտարկուած էր։ Ան առանձին ի միր խելք ազիկը անդրդուար մնալուն ու տարամիտեան մը մէջ էր, Հերեսին գոյնը նեղած ոչիր ընկերացը խաղերուն եւ զուարճութիւնացը մէջ չէր մասնիր, թեկուզ համոզելու համար հարար պատճառներ բերուէին։ մանուանց, իմ հանգստեան առանձնարը խորշ մը քաշուած մենակուկ կը նստէր կարար։ Դատաւորն գրաւեցուն՝ զրաւոր որ կ՚աշխատէր՝ զինքը միխիթարելու, անիկա ամէն մէկ խօսքին ու խրատին տա կը զլուցէր թէ՝ "Աէյ մը հայրս տեսնէի,։ Վերակացուին միտքը խարհուրդ մը եկաւ։ Հաստատ համոզուած ըլլալով որ տա տիրոջ ու հայրասէր աղջիկան ազատանալը դէմ կեցող չկրնար ըլլալ, ուստի ձեռքէն բռնեց ու հեշտաւոր Պաւէնեանք զրասենեակն գնաց, որ ան առանձնարը գրեսարար իշխանութիւնն ունէր, ու հայրենիք առաւ. թէ աղջիկը երբ կրնամ ներկայացընել։ Գրասենեակ անմիջապէս հրաման առաւ. որ ներս դան։ Այս գաղտնեան պատճառը հարցնելէն իմանալէն ետքը, դարձաւ պզտիկ աղջկան ու քաղցրութեամբ մը հարցուց թէ՝ ինչ կուզես։ Աղջիկը առանց պլպլելու. պատասխան տուաւ. Խնդիրքս սա է, որ ինծի բանտին մէջ հոս քովը մնալու հրաման տրուի։ Ան խօսքիս՝ սիրտս շարժեցով՝ չէ, բան Պաւէնեանք, չէ խեղճ աղջիկ, քեզի՝ բանտին մէջ հոգդ քով կենալ՝ հարկաւոր, հապա թող անիկայ քեզի եւ տրուի։ Առանցով քանի մը ժամ եաքը զրասենեակն հրամանաւ հոյլը բանտէն հանեցին։ ու ապին գրուսարը իր երջանկութիւնը գտաւ։

Դարձեալ արիւնոտ բանտ։ Անգղիայի յարգիրները հեռաւոր զաւեշտական (բռա–ֆ) դէպքը կը պատմեն։ Բրիտանացի մարդասէրներ (Ֆրանսիացի ազատանք փախցընող) մը մտաւ՝ Լորտ Պրաւկէմին արձանը սատակի մեծութեան ու ահագին քարտութեան կապարէ ձուլել տաւ։, այնպէս որ տա արձանին՝ կատարեալ բանակ մը կրնար շինուիլ։ Ասանք նաեւ դրաւ ու տարաւ։ Ամերիկա հիւսիսային Միացեալ տէրութիւններուն երկիրը գուրս հանեց եւ հոն ամէնն ալ ճանաչուն երկու կողմը Լոգիստոսի կառոքերուն պէս վերէն ի վար շարեց։ Արաքսաւորներն աս անգամ ու. անուսքարական կապարէ ապրանքը տեսնելով՝ շատ զարմացան ու. սկսան հարցընել որ պրչաի կապար բերելը ի՞նչ կը նշանակէ։ Դատարանն անմիջապէս պատասխան տուաւ որ "Լորտ Պրաւկէմին վրայ մեծ հանցանք մ՚ունեցող Անգղիացիները՝ իրենց յարգի բարեկամին յիշատակը շատ տեղ ազատանք կանգնելու համար՝ որոշեցին որ Արաքսաներուն անունն ամէն մէկ քաղքին մեծ տպագրութիւն ունենալ։ Լորտին մէջ մէկ կապարաձոյլ արձանը պարզ եւ. ան։ եւ թեկուզ հոս կապարի հանար սատակի բարձր մարդ կայ, բայց ասանք հարատեւութեան գործուածք ըլլալով՝ պէտք է որ հոստեղոյ օրինաւոր համենան տրուի։ Արաքսաներնը նաեւ պետին խորհրդութիւնը ցցեցին, բայց չիրան բան մ՚ընել, որովհետեւ տակիս սրինքին հետ յարմարցուած խարդախութիւն մին էր։ Ուստի նաեւ տարեւոր մէկէ մը չարգելու համար՝ բանտ մը կապարէ արձանները հանդիսութեամբ երկրին նեղսի կողմերը տարան։ քայց խեղճ Լորտ Պրաւկէմ քանի մը ժամ եաքը թուրանելու (էշնանէրա) մէջ մնաւ, հանեցաւ ու Արեւմտեանցոց հանար հրացանի դիտակ շինուեցաւ։

Բաց ծովի էրոյ նաւի մը պրէլը։ Արիներտա անուն անգղիացի նաւը՝ որ գետարուարի վրայ՝ Ամարդիայի Սիտնի (Sydney) նաւահանգստէն եկած էր, շատ ուր Համբուրգներուն բարեմիներն գրաւ նաւեր ոգեկոչ խմելիք, ծծումբ ու. 200 տակառ գաղ ուներ։ Ասիկա երբոր Ամերիկայի Հարաւային ծայրն եղած Քէյբ Հորն հասնելանէն 80 ծովական մղոն հեռու էր, անդիէն սատակի մրրիկ մը եկաւ. ծովուն վրայ, անանկ որ նաւը եռ գառնալու. ստիպուեցաւ, վասն զի ազատելու ուրիշ ճար չկար։ բայց որովհետեւ նաւը ջուր առնելու սկսած էր, նաւաստիները նեղս մտած ջուրը ջրհանով շարունակ դուրսի կ՚արշաւէին որ կարող ըլլայ նաւը ջրին երեսը կենալ։ Ուստի ամսոյն 21ին հեղինէն ծովածանը հասաւ. ու. նաւին կրած վնասները հոն նորոգեց։ Մարտի 27ին տատուանց կանուխ նաւը որ նաւապետն ու ճամբորդները գնա քնոյ մէջ էին, ու. նաւը յանկարծ հոգմով աւազատանները լեցուցած՝ ալիքները կը պատռէր յառաջ կերթար, յանկարծ նաւուն ամէն ծայրն ու. ծակը ծծրմբաբոյրն հեղձուցիչ գազերը մը տարաւ, մարդիկն այլայլած իրար անցած կը զարմանային, կը մտածէին ու կը նայէին թէ ուստի կ՚ելլէ աս գարշելի մուխը։ քննեցին տեսան որ նաւուն նեղսի դիէն սատակի կը ծխէ։ Դատարանը գիտնալով՝ որ փարը 200 տակառ գաղ, ծծումբ ու. ոգեկոչ խմելիքներ կան, գարշելի պաղեցան վախերնին։ Փոխն ու շրջին քանի կ՚երթայ կը սաստկանար։ Ան միջոցին մի կանանց քնարանէն արթնցած, աղաղակեցին կը բանան խզգուելու։ Հոսի մեսին ու. հոսին մէջ, տարածած կը ցատքեն կ՚ելլեն, շատ մը կ՚ուռճացուին։ ամէնքը մեկտեղ մակրէկներու (առնուանքերը) կ՚իջնցնեն, ու. թրենք ալ ամէնը կը նետուին մէջը, կրակի պէս խիստ վարելով կը փախչին կը հեռանան ան անհագիմ գազէն։ Դատարան ծուխը՝ երեսալով կը թանձրանար ու կը սեւնար, ու. երկու ծայրէն մէյ մէկ անհագին սիրն եղած դէպքի մէջ ամենքը կու գար սարսափուէր։ Գաւորդ մը անցաւ, մէյ մ՚ալ ան սեսնուեցաւ. որ զանազան ծակերէն բոցեր գուրս կը ցատքեն, ու բոցը կ՚ելլէ կը պատէ կայմերը։ փայտերնները, շատանելն ու առաղասանները կը բռնկին։ ասոր վրայ գաղ ոգեկոչ տակառներուն բռնկելն ու. անհագին ճայթմամբ մը պայթիլը մէկ կ՚ըլլայ։ Բոլոր նաւուն ծածկը (Էսէնտրէն) վայրի ամէն բանովը կը բարձրանալ սկսի։ Հոսի մեսին ու. հոսին մէջ մարդ կ՚ելլէ չարտէ դուրս սատակի բարձրութեամբ։ կայմերը կը վերեմն կը նետուին ծովուն մէջտեղը նաւէն շատ հեռու։ Ան միջոցին ոգեկոչ հեղինէներուն սատակներն ալ կը բռնկին, ու հեռուէն այնպէս կ՚երեւար որ բոլոր նոյնաեղայ ծովը բռնկեր երկինք կ՚ելլէ կոր։ Այսպէս ամէն բան բոցերու զոհ ըլլալէն ետեւ՝ ապրելն կէս օրուընէ յառաջ մարը կիրկնակը ինչուան ջրին երեսը ինչած էր, ու. քիչ մը ետքը ահագին ոգեկոչ մէջ թաղուեցաւ ընդնցաւ։ Պ։ Հոլինեան նաւապետը՝ որ հիւանդութենէն նոր ելած էր, սկսաւ մահկանացուներուն ապրիլելու, բայց ամոյն 28ին երրորդ մահկանացուները դեռ քանի մը 50—60 մղոն հեռու էին, ու. յանկարծ հոգմով կ՚երթայն, հիւսիսային ատլանտեան կողմն խոստանալով մը փչելու սկսաւ. որն որ նոյն ոգեկոչները 6 որ ալ ծովի վրայ մնալու. ու անապատի նեղուներնիներ կրելու ստիպեց։ Իրենց բոլոր ունեցած ուտելիքն էր տակառ մը խմելու ջուր ու քիչ մ՚ալ մգլատած հաց։ Ասիկա ուտելով՝ աւելի եւս հիւանդութիւններու համակիցեցան, ատոր համար ալ մեռնողներ ծագեցին։ Դատաստանները մեծ մասին երեսներն ու. սառներն ուռած էին, եւ պրէնեներուն վրայ անատանելի ցաւ մը կար։ Վերջապէս անսիրտութիւնէ կիսամեռ ցանոր հասան, ու հոն ամէն կերպ օգնութիւնը գտնելով՝ քիչ մը հոգի առին։ Քանութիւն ըլլալէն ետքը իմացուեցաւ. որ ծծումբը նաւուն մէջ առնուած ու. վրայէ վրայ դիրքուած տաներ դեռ խոնաւ է եղեր. ու ճամբան տաքնալով՝ ինքը իրմէ բռնկեր է։

ԳՐԱՄԱՓՈԽԱՆԻՒԹԻՒՆ ԸՆԹԱՑԵՐ

Գիրնալ։ Նոյեմբերի 17

Ամերիկայի 100 ռուբլի ոսկի թղթեր՝	228 3/4 տրամ.	Փոր.	2 տոկոս
Ամերիկայի 100 ռուբլի փերթեր՝	108 1/4 „	„	1/2 „
Լիվոնոյ 300 Խարան. լիրա՝	106 „	„	2 „
Լոնտոն 1 ֆունտ ոսկերեն՝	10.57 „	„	3 „
Համբուրգի 100 մարկայ թղթեր՝	240 „	„	2 „
Վենտա 300 Նոր լիրա Իտալ.՝	125 1/2 „	„	2 „
Մարսիլիա 300 ֆրանք՝	127 3/4 „	„	2 „
Մադրիտ 300 սանտիսական լիրա՝	98 „	„	2 „
Փարիզ 300 ֆրանք՝	128 1/2 „	„	2 „
Գրանիցի. առ Մարտ 120 ֆրանք՝	109 1/2 „	„	3 „
Պրէմա Ինդիա. 13.) 421 ֆարայ՝	1 „	„	31 գրանս

Լրատու մեր ամսոյ 12ին 11 դարձանք ինքնակ մեկայ եղեւանանները, որ լիրը 10—9 դարանդանով վրայ կը ծախեին, գարնանցան։